

De buitenklas

In een vorig artikel (JSW januari 2005) werd de betekenis van natuurervaringen voor de ontwikkeling van kinderen beschreven. Ditmaal aandacht voor de betekenis en inrichting van het schoolterrein als natuurnabij landschap voor informeel spelen en als 'buitenklas'.

Het terrein om het schoolgebouw heen kan een vervanging zijn voor het 'wilde landje' waar kinderen zo graag spelen (zie JSW januari 2005). Een natuurnabij speelterrein dus, voor en na schooltijd en in de pauze en verder zoveel mogelijk ook buiten schooltijd voor de buurt. Op het eerste gezicht lijkt dat los te staan van het leerplan van de school, maar dat is schijn. We kennen het *formele leerplan* van een school: de algemene doelen en de leergebieden en vakken, projecten, etc. Dat spreekt, zo lijkt het, een duidelijke taal, voor de ouders en de onderwijsin-

spectie: 'Dit zijn wij en hierop zijn wij aan te spreken.' Maar stel nu eens dat een school goed geoutilleerd is wat computers betreft en het als een belangrijk doel ziet om kinderen daar goed mee te leren omgaan. Diezelfde school besteedt verder nauwelijks aandacht aan lijfelijke ontmoetingen van kinderen met natuur. Dat laatste staat niet in het formele leerplan, er is niet eens bewust over nagedacht. Maar door er niets over te zeggen, zegt de school toch belangrijke dingen over hun opvatting van de werkelijkheid waarin wij leven, over wat er volgens deze

Waterplekken bij de school zijn populair bij de kinderen

school toe doet en wat niet. Het behoort tot het *verborgen leerplan* van de school en weerspiegelt de impliciete waarden en normen, dat wat als 'vanzelfsprekend' wordt aangenomen. Dit wordt trouwens meestal overgenomen van de omringende cultuur. Door een kritische reflectie op wat er wel en niet in het formele leerplan staat kan het verborgen leerplan aan het licht gebracht en ter discussie gesteld worden. Er is echter nog een derde vorm van het leerplan van een school: het informele leerplan.

INFORMEEL LEERPLAN

Als een school bijvoorbeeld het terrein inricht als natuurnabij terrein, ook met het oog op spel, dan voelen de kinderen de 'boodschap' daarvan aan: op deze school zijn ervaringen met natuur belangrijk. Hier is sprake van het *informele leerplan*, waarover nagedacht is: de vormgeving en inrichting van het gebouw, de omgang met afval, hoe met de tijd omgegaan wordt (waaronder het 'rooster'), etc. Het zijn afspiegelingen van de waarden en normen van de school. Om ons tot de vormgeving van de ruimte te beperken (zie daarover ook Both, 2003c), die spreekt een eigen taal: vriendelijk, democratisch, autoritair, chaotisch, uitdagend, etc. Het wordt daarom wel een 'driedimensionaal leerboek' genoemd. Guus Kuijer heeft (in *Het geminachte kind*) zich afgevraagd waarom scholen zo vaak op kantoren lijken, in plaats van (wat zijn voorkeur zou hebben) een jungle met spannende plekken. Kinderen lezen en verstaan die 'stille taal', ook die van het schoolterrein. Uit een onderzoek in Engeland komt bijvoorbeeld naar voren dat zij in overgrote meerderheid het *verharde deel* van het schoolterrein (in Engeland meestal asfalt) zien als 'grijs' en 'grauw', als 'een gevaarlijke plek' en associëren dat met negatieve zaken zoals pijn door vallen en omvergelopen worden door oudere kinderen. Oudere kinderen, met name jongens, hebben daarbij juist positieve associaties: bewegingsspel. Zij zijn zich ervan bewust dat zij daardoor 'de baas zijn' op het plein. *Gras* staat symbool voor zachte oppervlakken die verbonden worden met je laten vallen, rollen, erop zitten, lichamelijk contact, waar je beestjes kunt vinden en waar bloemen kunnen groeien. Als je niet op het gras mag, zien de kinderen dat als teken dat voor de school het gras belangrijker is dan de kinderen. *Bloemen* staan symbool voor de mate waarin er goed voor het schoolterrein gezorgd wordt. De kinderen zijn er - zeker als zij zelf betrokken zijn bij het zaaien, planten en verzorgen - trots op (en op de school). Ze zien in dit geval het schoolterrein heel sterk als *hun* terrein en voelen dat de school hen vertrouwt in hun verantwoordelijkheidsbesef (zie verder over dit onderzoek: Both, 2004).

Als het schoolterrein ingericht wordt als natuurnabij speel- en leerlandschap, dan kan dat een sterke indruk maken op kinderen en belangrijke impulsen geven voor hun ontwikkeling (zie het vorige artikel).

ELEMENTEN

In het eerste artikel in deze reeks werden al enkele elementen voor zo'n 'leerlandschap' genoemd: een omgezaagde boom met takken er nog aan waar je in kunt klimmen, levende hutjes, e.a. van uitgelopen wilgentakken, een hek met klim- en slingerplanten, natuurlijke zitplekken, een compostingshoek. We bespreken hier kort nog enkele elementen.

Als eerste aandacht voor **water**, waartoe kinderen zich sterk aange trokken voelen. Onlangs hoorde ik een verhaal over een school waar onder een schommel een kuil uitgeschuurd was. Daarin bleef regen-

water staan, wat aanleiding gaf tot spelen met modder en water. Het team was daarvan niet zo gecharmeerd, diverse ouders ook niet, en dus werd besloten die kuil op te vullen en rubber tegels onder de schommel te leggen. De kinderen protesteerden hevig, wat aanleiding was tot bezinning in het team en nadere gesprekken met kinderen en ouders. Er was hier duidelijk een diepe behoefte van kinderen in het geding. Het leidde uiteindelijk tot het inrichten van een plek waar kinderen onder voorwaarden (laarzen aan, die uitdoen bij het binnenkomen van de school, e.d.) kunnen spelen met water en modder. Verder kan gedacht worden aan een slootje of poel op het terrein, om veiligheidsredenen voorzien van een overloop, waardoor het niet te diep wordt. De flauw aflopende oevers worden dan ingezaaid en beplant met gras- en moerasplanten en enkele struiken (als die al niet spontaan opstaan) en in de plas komen waterplanten. Dieren - kikkers, salamanders, waterinsecten en slakken - zullen zich vaak spontaan vestigen of worden actief ingebracht. Op dergelijke schoolterreinen zijn de waterplekken zeer populair bij de kinderen: om erbij te zitten kijken en kikkers te tellen, met een schepnetje te vissen, etc. Een school in Heerlen heeft het water op het plein een zeer belangrijke plek gegeven, waarbij het water dat op daken valt niet het riool ingaat, maar een stromende beek vormt. Als het regent willen de kinderen daar naar buiten! (Scheper en Slüper-Hendrickx, 2004). Het kan ook bescheidener: een ingegraven bak bijvoorbeeld. Ook die zal spoedig door dieren gekoloniseerd worden. Het aanbrengen van **hoogteverschillen** draagt veel bij aan het spel van kinderen en aan de ontwikkeling van de vegetatie. Een vormgeving daarvan met de nadruk op de vegetatieontwik-

